

Ohlédnutí za Marií Brandstettrovou

„Co já? Já jsem jen dělník na poli užitého národopisu.“ Tato slova jsme nejednou slyšali z úst Marie Brandstettrové, když jsme coby mladší kolegové oceňovali její přehled a znalosti reálií i muzejního prostředí. Valašskému muzeu v přírodě a oboru samotnému byla věrná po celý svůj profesní život, kontakty s institucí a někdejšími kolegy nezpřetrhala ani po odchodu do penze.

Přestože na Valašsku a v Rožnově samotném strávila většinu svého osobního i muzejního života, rodným krajem Marie Brandstettrové, rozené Crhové (* 20. října 1945), bylo Podhorácko, kraj, „kde Vysočina nabírá dech“. Své dětství a dospívání prožila ve vesnici Heroltice nedaleko Tišnova. Bylo to bezesporu rodninné zázemí, nevelké domácí hospodářství, vztahy fungující uvnitř místní komunity či radikální proměny zemědělství v důsledku kolektivizace, které v ní již tehdy vypěstovaly respekt a schopnost vnímat všechny nuance venkovského života – a v neposlední řadě také touhu poznávat je.

Zprvu zvažovala studium učitelství, po střední škole si ovšem nakonec zvolila obory etnografie a folkloristika na brněnské univerzitě. Absolvovala v roce 1968 diplomovou práci *Tradiční formy zemědělského hospodaření na Valašsku*. Výzkum, který jejímu vzniku předcházel, jako by předznamenal budoucí teritorium profesního působení diplomantky. Zadáni práce souviselo s tehdy připravovanou monografií o moravském Valašsku. Realizace se tento vydavatelský záměr nedočkal ani koncem šedesátých let, ani později. Jeden praktický dopad však přece jen měl. Marie Brandstettrvá směřovala na Valašsko jako nová posila týmu, který začal cíleně budovat tehdejší ředitel Valašského muzea v přírodě Jan Rudolf Bečák. Rozrůstající se areál Valašské dědiny prezentující životní a hospodářské poměry obyvatel valašské vesnice v širokém časovém i socioekonomickém záběru si vyžadoval vedle intenzivní stavební činnosti i mravenčí práci v terénu a dokumentaci každodenního života na rolnické usedlosti. V neposlední řadě zahrnoval také rozsáhlé sbírkové akvizice hospodářského a domácího inventáře potřebného pro vybavení interiérů. Nebylo moc času rozhlížet se. Noví pracovníci vplynuli přímo do pracovního procesu a znalosti nabyté ve škole museli okamžitě konfrontovat a obohacovat o praktické zkušenosti z terénu. Paní Marie i po letech s láskou a úctou vzpomínala na lidský přístup tehdejšího ředitele Bečáka, jenž byl pro ni po stránce profesní i lidské v mnoha ohledech inspirací. Mnohými z jeho rad se pak řídila po celý svůj muzejní život. Nejvíce si cenila jeho empatie, kdy i pracovní výtku podal tak, že dokázal dotyčného patřičně motivovat.

Co se zpočátku mohlo zdát jen jako krátká životní etapa na cestě za získáním odborných i praktických zkušeností, se posléze proměnilo v trvalé existenční zakončení v kraji pod Radhoštěm. Bezesporu k tomu přispělo pracovní uplatnění

manžela Jiřího v elektrotechnickém závodě Tesla. Své životní a rodinné zázemy nakonec našla rodina Brandstetterova ve vilce prvorepublikové kolonie na Bučiskách projektované známým architektem Janem Kotěrou. Odtud paní Marie vyražela po celý pracovní týden (a nejednou i o víkendech, na něž připadaly programy pro veřejnost) vstříc muzejnímu světu. Drobné přerušování znamenala pouze dvě intermezza spojená s mateřskými radostmi. Vedle péče o svěřený fond zemědělského inventáře přibyla nově po odchodu Marie Salichové na penzi i starost o oděvní sbírku Valašského muzea v přírodě. I ona přirostla Marii Brandstetterové k srdci. Své znalosti z jejího zpracování posléze zúročila v osmdesátých letech při dálkovém postgraduálním studiu muzeologie ukončené prací o odívání Rožňanů ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Text to byl v mnoha ohledech inovativní. Odkrýval oděvní zvyklosti obyvatel malého města, v němž se snoubila tradice vesnického zázemí s vnějšími kulturními impulsy umocněnými navíc lázeňským statutem městečka. Kvalitu rukopisu potvrdil ostatně i sám čas. Jen s malým doplněním a aktualizací byl v roce 2007 publikován Valašským muzeem v přírodě v podobě knižní publikace *Odívání Rožňanů – Čtení o rožňovském kroji*. Své znalosti oděvní tradice na Valašsku posléze zúročila i v příslušné tematické kapitole kolektivní monografie *Beskydy. Dny všední i sváteční* (2013).

Oborné zpracování narůstajícího počtu sbírkových předmětů, které bylo zapotřebí s ohledem na nedostatek prostoru často přemísťovat z jednoho depozi-táře do druhého (nejednou z jedné stodoly do jiné, jindy do sýpky či stíněného podstřeší), jí umožnilo důvěrně poznat oba svěřené sbírkové celky. Z této znalosti dokázala mistrně těžit především při tvorbě nových expozic Valašské dědiny. Svým lidským přístupem si uměla získat mezi původními vlastníky objektů a pamětníky důvěru, což se pozitivně promítlo i do výsledků výzkumů a množství shromážděných informací. Její terénní zprávy v muzejním archivu jsou dodnes jedinečnými sondami do každodenního života valašské vesnice v průběhu 20. století. Výsledné expozice vznikající v režii Marie Brandstetterové jsou příkladnou ukázkou přirozeně působícího prostředí, kde má každý předmět své místo, nic zde není navíc, nenalezneme v nich žádnou vyumělkovanost či prvoplánovou efektnost. I proto jsou tyto expozice dodnes uvěřitelné. Erudice, kterou při práci na expozicích získala, promítla následně do textu, který spolu s Jiřím Langrem v roce 1980 připravila pro Národopisné aktuality (*Věrohodnost a pravdivost prezentování lidové kultury v expozicích muzea v přírodě*). Ani odchod na penzi neznamenal rozluku s muzejní etnografií. Jako externistka se v novém tisíciletí podílela na nově utvářených expozicích v objektech z Nového Hrozenkova čp. 60 a Šturalovy/Petřekovy pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic-Podřatého.

Příprava expozic nebyla ovšem jedinou cestou k zpřístupnění bohatého sbírkového fondu Valašského muzea v přírodě. V průběhu let stála za

několika výstavními projekty, tematicky opět nejčastěji čerpajících z reálií rolnického života či oděvní kultury. Když v roce 1998 připravila se svými kolegy z Etnografického útvaru jako připomínku 150. výročí zrušení roboty výstavu *V potu tváře chléb svůj dobývej...*, získala si nejen příznivý návštěvnický ohlas, ale i cenu Národopisné společnosti za nejvýznamnější výstavní počin roku. Ve chvíli, kdy předávala péči o textilní sbírky své nástupkyni, stála před muzeem velká výzva – krojová expozice, která by na ploše přes 600 metrů čtverečních prezentovala oděvní tradici Valašska. Po celou dobu její přípravy byla autorskému týmu vždy cennou oporou a rádkyní.

Specifickou součástí působnosti etnografa Valašského muzea v přírodě je participace na prezentačních pořadech, včetně autorské přípravy programů vlastních. V průběhu let stála Marie Brandstettrvá za textilními pořady *Kouzelná nitka*, *Velké prádlo*, *Lněná sobota* nebo *Z truhel a skříní*. Jejich návštěvnost nebývala masová jako v případě muzejních jarmarků. Komorní atmosféra a pečlivá příprava sbírkových předmětů, prezentovaných aktivit i výběr spolupracovníků však dokázaly navodit jedinečnou atmosféru a přitáhnout četné zájemce, jimž se dostalo hodnotného poučení. Marie Brandstettrvá dokázala ve svých programech využít také potenciál areálu Valašské dědiny, kde pod jejím režijním vedením vznikla celá řada programů: *Dožínky*, *Jaro na dědině*, *Podzim na poli a v chalupě*. Na sklonku osmdesátých let připravila s podporou tehdejšího ředitele Jaroslava Štíky zcela nový program *Vánoce na dědině*. I po letech vzpomínala na dojaté návštěvníky, kteří se mohli skrze expozice v chalupách i prezentované činnosti ponořit do časů minulých, neideologických. Pořad si záhy získal nebývalou oblibu a je stálící muzejní nabídky pro školní třídy i běžné návštěvníky dodnes, byť se v roli režiséra vystřídal již několik jejich následovníků.

„Nejsem žádný psavec,“ často o sobě sebekriticky tvrdila. Bibliografický soupis publikovaných prací Marie Brandstettrvé není vskutku nijak rozsáhlý. Vezmeme-li ovšem do rukou celou hromádku doprovodných textů, jimiž bývaly obohacovány jednotlivé pořady Valašského muzea v přírodě, můžeme se začíst do kultivovaného jazyka autorky. Stejně jako u jiné její muzejní práce i v těchto textech se odráží snaha sloužit k poznání odkazu předchozích generací. Pomyslným završením muzejní odborné práce se přesto staly dva knižní počiny. O *Odivání Rožnovanů* již byla zmínka, druhým byl *Uzlík vzorů bílé vyšívky z Rožnovska* (2005). Jedná se o společné autorské dílo vzešlé ze spolupráce s Jaroslavou Zastávkovou, v němž na základě několikaletého zpracování muzejních sbírek a etnografického výzkumu sumarizovaly poznatky o bílém vyšívání na Rožnovsku (publikaci doprovodila i výstava). Knižka má jednu drobnou zajímavost. Autorky vyslyšely podněty současných vyšíváček a společně s grafičkou Marcelou Koláčkovou připravily několik tabulí s překreslenými vzory bílého vyšívání určenými všem zájemkyním o tuto rukodělnou činnost.

Ani předání značně rozhojněných sbírek nástupcům a odchod do penze neznamenal pro Marii Brandstetrovou počátek zahálení. I nadále zůstala členkou poradních sborů muzea, po Jaroslavu Štikovi na několik let převzala na svá bedra vedení Valašského muzejního a národopisného spolku. Velmi přirozeně vplynula do kolektivu rožnovských seniorů při městské knihovně v rámci projektu *Město v mé paměti*, podílela se na jejich pravidelných setkáních, občas přispěla sepsáním vlastní vzpomínky na dobu svého příchodu do Rožnova (v roce 2013 vyšly některé z nich v rámci kolektivního díla *Paměť města*). Vědomí být užitečný směřovalo Marii Brandstetrovou k podnětu zpřístupnit vzpomínky Jiřiny Koláčkové-Gryczové, rodačky z Prostřední Bečvy. Léta její rukopis ležel v archivu Valašského muzea v přírodě. Ujala se ho proto, přepsala jej a spolupodílela se posléze na přípravě k vydání pod názvem *Jiskřičky naděje* (2017). Ani tentokrát její intuice nezklamala. Kniha si získala nebývalý ohlas, následovalo dokonce druhé vydání a několik besed, které vždy ochotně absolvovala.

Marie Brandstetrová vždy ráda vítala v domě na Bučiskách své mladší kolegyně, byla jim nápomocna radou a sama vděčně přijímala informace, co nového se odehrálo v muzeu, na její domovské katedře, v oboru. V posledních letech sice rapidně ubývalo sil, zájem o dění jí ovšem ani tehdy neopouštěl. Ještě v polovině května letošního roku využila příležitost k setkání s muzejními kolegyněmi při vernisáži výstavy *Gobelíny pro Maměnku*, které do objektu na Pustevnách vytvořila Moravská gobelínová manufaktura ve Valašském Meziříčí. Aniž bychom tušili, bylo to pomyslné loučení se s muzejním prostředím, jeho sbírkami i lidmi je obklopujícími. 14. července 2024 došla pozemská pouť Marie Brandstetrové do svého cíle. V dnešní době, kdy hodnota odborné práce je měřena impact faktorem a počtem citací, by asi její práce vůči podobným kritériím neobstála. Přesto zde za několik desetiletí jejího muzejního a etnografického života zůstalo pole, které svou pílí a nasazením pečlivě obdělávala. Přineslo úrodu, jež má nejspíše mnohem větší životnost než záznamy ve vědeckých databázích. Zároveň ukazuje, že skromnost, poctivá práce a empatie má i dnes své místo v etnografickém muzejním světě. Tyto osobnostní rysy si jistě budeme my všichni, kteří se považovali za její muzejní žáky, ve spojitosti s Marií Brandstetrovou připomínat. A možná nám bude přitom zaznívat v uších její výrok pronesený za jedné z terénních akvizic. Při pohledu na notně obnošenou pracovní košili zazněly z jejího úst slova, která v mnohém vystihují podstatu muzejní etnografie: „... *samá lata – vždyť to je lidské žití.*“

Daniel Drápala

Ústav evropské etnologie FF MU Brno

Lenka Drápalová

NMP – Valašské muzeum v přírodě Rožnov p. R.